

PÁL-ANTAL SÁNDOR

MAROS-TORDA VÁRMEGYE

Maros-Tordas vármegye 1876-ban létesült. Amint neve is mutatja két korábbi szomszédos közigazgatási egység (törvényhatóság) – Marosszék és Torda vármegye – összevonásából keletkezett. Korábban *Marosszék Székelyföld* egyik alkotó elemeként a székelyek lakta régióhoz tartozott, *Torda vármegye* pedig a hét erdélyi megye egyike volt. Az új közigazgatási egység összetétele: Marosszék teljes egészében 131 településsel, Torda vármegye 75 faluja Szászrégen rendezett tanácsú várossal együtt, valamint 5 Kolozs vármegyei és két Naszód vidéki község. Az új megye közigazgatási székelye Marosszék korábbi központja, Marosvásárhely törvényhatósági jogú szabad királyi város lett.

*

Marosszék évszázadokon keresztül székely közigazgatási egység volt. A székelyek hozták létre, és ők is lakták többségben a szék felszámolásakor is. Erdély délkeleti részébe történt letelepedésükkor a marosinak nevezett székelyeknek a már létező, Torda vármegye alsó feléből és Küküllő vármegye északi csücskéből kiszakított terület – a Maros mente, a Nyárad völgye a Kis-Küküllő völgyének felső szakasza – jutott. Így ők a Székelyföld északi részét képezték. (*Lásd az 1. sz. térképet.*)

Torda vármegye magyar királyi vármegyeként létesült a 11. században, Tordavár központtal. Ez a megye egy hosszú csíkként végighúzódott az Erdélyi Medence közepén a Nyugati Érchegységtől a Keleti Kárpátok gerincéig, illetve a moldvai határig. A székelyek erdélyi letelepedése során két alkalommal is területet veszített. Először valószínűleg a 12. század végén, amikor a marosi székelyek számára kiszakították területe keleti részének dél felé eső sávját, másodszer a 13. század második felében, amikor a Tordától délre elterülő Aranyos folyó környéke az aranyosszékieké lett. Területe egy részének elvesztése után is elég jelentős nagyságú vármegye maradt, hiszen 1870-ben két várossal (Tordával és Szászrégennek) és tíz járásba sorolt 207 falusi településsel rendelkezett. Összlakossága pedig 152 692 személy volt, majdnem kétszer annyi, mint Marosszéké. Ez utóbbi 127 településén 79 720 lakos élt, Marosvásárhely nélkül.

A marosi székelyekről, a letelepedést közvetlen követő időszakból, annak ellenére, hogy a legkorábban letelepülő székelyek között voltak, viszonylag kései és nagyon hézagos adattal rendelkezünk. Legkorábban említett marosi település Nyárádtó (Naradtew) volt 1264-ből, majd következett Marosszentkirály (Siculi de Sancto Rege) és Názánfalva

(Naznanus) 1293-ból, illetve Marosvásárhely (Novum Forum Siculorum) 1323-ból. Az 1332–1335. évekből származó pápai dézsmajegyzékekből már 48 település neve ismert. (*Lásd az 2. sz. térképet.*) Ezek egyháziilag a Telegdi főesperesség Marosi alesperességét képezték. Tekintetbe véve, hogy akkor átlag 2–3 településnek volt egy egyházközsége és lelkésze, 1332-ben a marosi székely falvak száma 120–130 lehetett. Más szóval a törvényhatóságilag Maros székké alakult vidék település rendje a 14. század elejére már kialakult, ha nem is nevezték még ezt Marosszéknek, hanem a marosi székelyek földjének.

A „székelyek földjeként” emlegetett tartományban már a letelepedés folyamán kialakultak azok a területi egységek, amelyek Székelyföld szerves részeivé váltak. A 13. századból származó oklevelekben „földnek” (1252-ben „terra Siculorum de Sebus”, 1289-ben „Siculi super terra Oronos”) vagy „vidéknek” (1349-ben districtus Sebes), „dyocesisnek” (1280: „Siculi ... in Dyocesi Thelegd constituti”) nevezett részek a 14. század végére szék (sedes) megnevezést kaptak. A latin „terra” és a „districtus” megnevezések magyar megfelelője a „föld”, illetve „vidék” volt, és az egyházi beosztásra vonatkoztak. Források hiánya miatt a „Marosszék” első említése csak 1408–9-ből ismert.

A letelepedés utáni évszázadokban a székelyek berendezkedését a katonai feladatokat ellátó törzsi-nemzetségi szervezet jellemezte. Falurendszerük kiépülése is a katonai szervezetük szerint történt, amihez alapul a falutízesek rendszere szolgált. Legfőbb előljáróik katonai vezetők (hadnagyok, kapitányok) voltak, a felmerült ügyeket széki gyűléseken intézték, ahol a közügyek mellett főként bíraskodási kérdésekkel foglalkoztak.

A 16. század közepéig a bírói teendőket a kapitány, a székbíró és az esküdtek szerepét ellátó lófők képviselői, a bírótársak látták el. A tisztségviselésre jogosultak „nemek”-re és azon belül „ágak”-ra oszoltak. Mindenik „nem”-nek négy „ága” volt. A marosszéki „nemek” és „ágak” teljes lajstroma a 15. század második fele és a 16. század közepe közötti időszakból ismert. Ezek a következők: *Halom (vagy Halond) nem*, György (Gyerő), Péter, Halom és Názánán ággal; az *Örlöc nem*, Bod (Bud), Szovát, Seprőd és Ecken ággal; a *Jenő nem*, Zomoru, Új, Boroszló és Balási ággal; a *Medgyes nem*, Medgyes, Dudor (Dudar), Kürt és Gyaros (Gyarus) ággal; az *Ábrán (Abram) nem*, Nagy, Gyerő, Új és Karácson ággal.; *Adorján nem*, Vácmán, Telegd, Poson és Vaja ággal. A hat „nem” 24 „ága” képviselői felváltva viseltek hadnagyságot és bíróságot, de a kettőt sohasem ugyanazon évben. E tisztségek betöltése azonban ekkor – vagyis a 15. század végén – már birtokhoz, „lófőséghöz” (lat. primipilatus) kötődött. A lófőségi birtok adásvétel, örökség révén vagy más úton történő megszerzése a tisztségviselés jogát is biztosította az új tulajdonosnak. Így e jog gyakorlása végül is néhány család kiváltságává vált.

A széki tisztségek közül a legfontosabb a *kapitányé* (hadnagyé) volt. Ő volt a szék katonai vezetője, a „major exercitus”.

A *székbíró* (lat. „iudex terrestris”, magyarul „főbíró”, „székbíró”) a szék második fő tisztségviselője. Ő az ítélembírókkal, az ún. *bíróársakkal* együtt ítélkezett. A bíró társak is a nemzetségi szervezetben bevett szokás szerint, a „nemek” és „ágak” képviselői voltak. Feltételezzük, hogy a 24 ág képviselőinek fele a hadnagy társaiként ténykedett, a másik fele a bírótársakként. Ez az elosztás magyarázatot ad arra a kérdésre, hogy a székbírói testület miért állott 12 személyből. A 15. században az oklevelekben „seniores”-nek („öregebbek”, értsd „bölcsebbek”), vagy „potior”-oknak („hatalmasabbak”) nevezett bírótársak, mint általában a tisztségviselői kar, a lófők soraiból kerültek ki. A 15. század közepére a nemzetségi szervezeten alapuló bírótársakat a választott „esküdtek” váltották fel.

A széki tisztségek mellett már a 15. században megjelent egy új funkció, a *királybíróé* (lat. „iudex regius”). A királybíró a királyi hatalmat képviselte, s mint a székely ispán embere, felügyeleti szerepet töltött be egy-egy székben. A székelyek ispánja által kinevezett és nem választott tisztségviselő volt. Ellenőrizte a széki törvénykezést, a székely ispán utasításainak betartását és ítéleteinek végrehajtását, behajtotta az ispánt megillető járulékokat. Első okleveles említése 1407-ből ismert. Akkor még „homo regius”-nak vagyis „király emberé”-nek hívták.

Az erdélyi fejedelemség megalakulása után a székely társadalom lényeges változásokon ment át. A döntő változást 1562. évi székely felkelést követő átrendeződés hozta. Az 1562. júniusi segesvári országgyűlési végzések következményeként eltűnt Marosszék éléről a nemzetségi szokás szerint választott széki fő tisztségviselő, a székkapitány, majd a székbíró. A Székelyudvarhelyen felépített Székely-támadt és a háromszéki Várhelyen emelt Székely-bánja várak élére a fejedelem *várkapitányokat* helyezett, akik a székely haderő katonai vezetői lettek. Székelytámadt vár kapitánya rendszerint az 1562-es felkelésben részt vett hat szék (Udvarhely, Maros, Csík-Gyergyó-Kászon, Sepsi, Kézdi, Orbai) főkapitánya is.

1562 után a szék fő tisztségviselői, a várkapitányok mellett, a teljhatalommal felruházott igazságszolgáltatási és közigazgatási hatóságok a *királybírók* lettek. A székbíró ősi intézménye végképp eltűnt a széki tisztségek sorából. A királybírói tisztséget ebben az időben a vármegyei szokáshoz hasonlóan uralkodói kinevezés (adományozás) útján töltötték be.

A szék hivatalos írásbeli teendőinek végzése ezután egy új tisztségviselőnek, a *széki nótáriusnak*, vagyis a *jegyzőnek* a feladata lett. Marosszék nótáriusáról, jegyzőjéről legrégebbi adatunk 1586-ból származik. Első név szerint ismert nótárius Vásárhelyi István deák (Literatus) volt.

A 17. századi Marosszék intézményi-szervezési életét (akárcsak a többi székely szék esetében) Báthori Zsigmond 1601. december 31-én Déván kiadott kiváltságlevele szabályozta. A közszékelyek szabadságának visszaállítását követő években (1602–1604) a székelyek státusát a fejedelem és az országgyűlés részleteiben is szabályozta, körülhatárolva a széki intézmények önkormányzati hatáskörét.

A 17. században a *közgyűlés* (lat. „generalis congregatio”) nemcsak a nemesség, hanem általában a katonarend, az egész szék (lat. totius universitas sedis) legfőbb intézménye volt. Részt vettek abban nemcsak a főemberek, hanem a lófők és a gyalogok is, tehát a katonarend.

A székely széki autonómia jellegzetessége volt, hogy a bíraskodási-igazgatási hatáskör mellé társult a katonai jellegű is. A szék lakosságát katonailag is megszervezték. A katonai szervezet módozatairól a 17. században, az írott források alapján már elég pontos képet alkothatunk. A katonaköteles családokat tízenként és százanként egységekbe csoportosították, külön a lovasokat, külön a gyalogokat. A tízesek élén a tizedesek, a századokén hadnagyok vagy ductorok állottak. A hadra termettség és a felszerelés ellenőrzése, de gyakorlatozás céljából is időnként hadi szemléket, mustrákat tartottak.

A szék katonai vezetője a széki főkapitány volt, aki a székben birtokkal rendelkező nemes kellett legyen. A szék másik főtisztje a 17. század elejétől a *főkirálybíró* lett. Hatásköre kiterjedt a bíraskodási és az igazgatási teendőkre is.

Az *alkirálybírók* a királybíró kisegítői voltak. Feladatuk az igazságszolgáltatás és a végrehajtás volt. Ők tartották az esküdtekkal együtt a szeredai viceszéket, vezették a cirkálásokat és ítékeztek a peres ügyekben, eligazították az elébük hozott panaszokat, felügyeltek a közrendre, megbüntették a rendbontókat, a szabálysértőket, hatalmaskodókat, az utasításokat be nem tartó falusi előljárókat. Feladatuk volt az ítéletek végrehajtása és a bírságpénzek behajtása. Az alkirálybírók évenként búcsúztak tisztségüktől, de újraválaszthatók voltak.

A szék bírósági szervezete kétlépcsős volt. Alsó fokú ítélkezési fórum volt a szeredai viceszék, felsőfokú a derékszék. A *szeredai (vice-) szék* és a derékszék hatásköre sokáig nem volt világosan körülhatárolva. A nehezebb ügyek, mint amilyen az örökség kérdése és a gyilkosság volt, a derékszéket illette. Idővel a derék- és a viceszék hatásköre letisztult.

*

A 17. század utolsó évtizedében a széki önkormányzat a háborús események és Erdély osztrák fennhatóság alá kerülésével lényegesen megváltozott. A Rákóczi-szabadságharc végét

jelentő szatmári békekötés után a székelyek általános hadkötelezettségét megszüntették, amelynek következtében a főkapitányi tisztség megszűnt. 1711 után a szék fő tisztségviselője a főkirálybíró lett.

A 17. században a Marosszékot alkotó települések száma 120–130 között ingadozott. A háborús pusztítások és a természeti csapások következtében több település elnéptelenedett, de egyesek újra benépesedtek. A 18. században települések száma 127-en állandósult. Ezek közül egy – Nyárádszereda – mezőváros volt, a többi falu. A szék nyugati részén található Marosvásárhely szabad királyi város, igazgatási szempontból 1616 óta nem tartozott a székhez, de annak központja és székhelye volt.

A szék belső területi szervezése, kerületekre és járásokra osztása a 17. század végén kezdődött. Az akkor létrehozott, járásoknak nevezett adóközveteket az 1750-es években véglegesítették. A széket két adókerületre osztották. A több mint egy fél évszázaddal azelőtt létrehozott adókiivetési járásokat átszervezték. Marosszék járásainak számát 1756-ban nyolcban véglegesítették, négy-négy járás jutva egy-egy királyi adótárnokra. Ezek: az abodi, szovátai, jobbágyfalvi, selyei, káli, gálfalvi, bándi és sámsondi járások voltak. Ekkor a két adókerületnek megfelelően megejtették a szék belső közigazgatási felosztását is. A kerületek közigazgatási vezetői az alkirálybírók lettek. Most kerül sor első ízben Marosszéken az alkirálybírók hatóságának területi elkülönítésére, ezek egyike római katolikus vallású volt, a másik református.

A bécsi udvar reform politikája következtében a széki közigazgatást 1763–64-ben átrendezték. Jelentősen leszűkítették a közgyűlés hatáskörét. A közgyűlések feladata ezután csak a statútum-alkotás, az országgyűlési követek megválasztása, utasításokkal való ellátása, a széki tisztek jelölése és minden olyan rendkívüli feladat ellátása, mellyel a Főkormányzék ezt az önkormányzati szervet megbízta. A közgyűlések tárgya ezután majdnem teljesen a tisztújításra korlátozódott, hiszen az országgyűlési követválasztás lekerült a napirendi pontról, mivel II. József uralkodásának végéig országgyűlést nem tartanak, és így követeket sem volt értelme választani.

Az igazságszolgáltatás átszervezése révén a kormányzat az elavult helyi sajátosságok sokszínűségét magán viselő bíráskodást kívánta hatékonyabbá tenni, egységesíteni és a perfolys ütemét felgyorsítani. Ennek érdekében létrehozták az *állandó* vagy *folytonos táblákat* (lat. „tabulae continuae”), amelyek állandó jelleggel működve folyamatosan ellátták a bíráskodási, igazgatási, gazdasági feladatokat.

Marosszék folytonos táblájának székhelye Marosvásárhely lett. Elnöke a főkirálybíró, tagjai pedig az ülnökökön kívül a széki tiszviselők az aljegyzővel bezárólag. Az ülnökök

száma, az elnökön kívül, 12, a számfölöttieké szintén 12 volt. 1763. december 16-án, Marosszék folytonos táblájának megalakulásakor megszűntek a korábbi széki bírósági szervek, a derékszék, a két viceszék és a filiális szék is.

1784-ben II. József Bevezette Erdélyben a közigazgatási reformot, amelynek következtében a fejedelemség 28 közigazgatási egységből álló területét 11 megyére tagolták. Az új törvényhatósági beosztás szerint Marosszék *Küküllő vármegye* része lett. (Lásd a 3. sz. térképet.) Majd 1786-ban, az egységes birodalmi eszme jegyében a hivatalos nyelvként a latin helyett bevezetik németet.

Az új vármegye Küküllő vármegyén és Maros széken kívül magába foglaltja még a Segesvár-, Medgyes- és Szeben székekből kiszakított Nagyszőlős, Prod, Holdvilág, Keresd, Bogács, Nagy- és Kisekemező, Felsőbajom, Völc, Zsidve és Bolkács nevű falvakat. A vármegye új ideiglenes főispánja gróf Bethlen Sándor lesz. Halmágyi István főkirálybíró innen búcsúzni kényszerült, de megkapta a háromszéki főispáni tisztséget.

Az átszervezés során Marosszék a következő közigazgatási beosztást kapta:

1. *Felső-Küküllő kerület* a zsákodi, pipei, zágori, teremi, ebesfalvi, dányáni járásokkal;
2. *Alsó-Küküllő kerület* a balázstelki, küküllővári, mikeszászi, iklódi, szentmiklósi, mikefalvi és radnóti járásokkal;
3. *Maros kerület* az abodi, gálfalvi, jobbágyfalvi, káli, selyei, szovátai, mezőbándi és sámsondi járásokkal.

A tisztikar a következőkből állott: főispán, egy első alispán, három másod alispán, egy főadótárnok, három kerületi adótárnok, három főszolgabíró, hat tényleges ülnök, egy főjegyző, egy aljegyző, egy levéltárnok, egy tisztí orvos, egy sebész, 18 alszolgabíró, 18 járási biztos, egy vármegyei közvádoló, két táblai írnok, egy ajtónálló, hat lovas szolga, egy porkoláb, hat hajdú, és egy ítélet végrehajtó.

Az új vármegyében a főispán a központi hatalom képviselőjeként kevésbé szólt bele a helyi ügyekbe. Rendszerint nem is tartózkodott a megyében. A vármegye tényleges vezetője a rendes alispán lett, aki a közigazgatási és a pénzügyi ügyeket intézte. Következett a három helyettesnek mondott másod alispán, akik egy-egy kerületet igazgattak. A királyi főadótárnok adóügyben az egész megyére kiterjedő hatáskörrel rendelkezett, alárendeltjei a kerületi királyi adótábornokok lettek.

Az 1784. évi közigazgatási reform alkalmával Torda vármegyét is átszervezik. Nyugati része, Aranyosszékkal együtt Kolozs vármegyéhez kerül, keleti része pedig kiegészül a régi vármegye északi határánál húzódó településekkel.

1787. május 1-vel megszűnt a *folytonos tábla*. Helyét átvette a *sedriának* hívott vármegyei törvényszék. Az új igazságügyi szerv elsőfokú bíróságként működött, egyaránt tárgyalva a nemesek és nem nemesek polgári és bűnvádi pereit. Fellebbezési fóruma a Marosvásárhelyi Kerületi Törvényszék, korabeli szóhasználattal a Districtuális Tábla volt. A kerületi törvényszékről a Főkormányshékhöz, mint az igazságszolgáltatás legfelsőbb intézményéhez lehet folyamodni. Az új bíróságok a vármegye közigazgatása alól kivett szervekként tevékenykedtek.

*

Erdély közigazgatás-történetében 1790-nel egy új fejezet kezdődött. Miután a felvilágosult abszolutizmus elgondolásait életbeléptető változtatásokat vehemensen ellenző és kiváltságait csökönnyösen féltő, de a birodalmi központosítás veszélyét is felismerő nemesség győztesen került ki az uralkodóval szembeni harcából, a II. József császár által, részben megvalósíthatatlan, sok zavart okozó átszervezett közigazgatás a sikertelen próbálkozások sorsára jutott. Halálos ágyán az uralkodó visszavonta ezt a reformintézkedését is. Röviddel halála után felszámolták a József-féle megyerendszert és visszaállították, illetve újjászervezték a régi törvényhatóságokat.

1790-ben törvényes szabályozással újra bevezették az 1764 előtt meglévő tisztségeket és visszaállították az 1763-ban felszámolt a derék-, a vice- és a fiúszékek régi hatáskörét. A székek közigazgatását újból a régi szokás szerint választott elöljárók intézték. A szék első tisztségviselője – a főtsiszt – a főkirálybíró lett, vicetisztek az alkirálybírók, akik egy-egy kerületet igazgattak. Maroszáéken, 1793-ban az unitáriusok részére is létrehoztak egy alkirálybírói tisztséget. Így a közigazgatási kerületek száma háromra emelkedett, az utóbbi két járást kapott, a másik kettőnek három-három járás maradt. Választott tisztségviselők voltak még a királyi adótárnokok, a főjegyző, az aljegyző, a levéltáros, a tiszti orvos (*phiscus*), sebész, a mérnök (*geometra*), többféle felügyelő (út-, katonai szállás-, havas-), valamint a segéd- és kezelőszemélyzet. Nem a székhelyen ténykednek a járási tisztségviselők, a dülök és az adórovó biztosok.

A választott főbb tisztségviselők összessége képezte a szék közigazgatási hivatalát, a *tisztséget*, vagy tiszti széket (lat. „*officiolatus*”). A tisztség testületként működött. Elnöke a főkirálybíró, akadályoztatása esetén a rangidős alkirálybíró volt. A tisztikar hetente egyszer-kétszer ölésezett, megtárgyalta és határozott az elébe került kérdésekben, és intézkedett végrehajtásuk felől. Ténykedéséről részletes jegyzőkönyvet vezettek, amelybe bejegyezték – több esetben be is másolták – a közgyűléshez vagy a tisztséghez érkezett megkereséseket és az

azokra vonatkozó határozatokat. Ez az az időszak, amikor a szék fő- és vicetisztjeinek tevékenysége túlsúlyban közigazgatásivá válik, háttérbe szorítva a bíróságit.

*

1848 fordulópont a helyhatósági önkormányzatok életében. A rendi kiváltságok és az azokat hordozó rendi nációk megszűntével az új társadalmi rend a maga igényei szerint formálja a törvényhatósági szerveket is, amely alól nem képez kivételt Marosszék sem. A forradalom kezdetén a közigazgatás nem módosul sem szervezési, sem hatásköri szempontból. Az első változások a tisztségviselők körében jelentkeznek, amikor egyesek kényszerből vagy politikai megfontolásból lemondanak tisztségükről. Szerkezeti és hatásköri módosulások, majd változások az 1848. május–júniusi utolsó rendi országgyűlés egyes végzéseinek alkalmazása kapcsán lépnek fel mindjárt az országgyűlés eloszlása után. Később, szeptemberben és a késő őszi polgárháborús viszonyok között a módosulások komoly változásokba torkolltak.

A közigazgatás átszervezésére, modernizálására vonatkozóan a magyar és az erdélyi országgyűlések több törvénycikket is alkottak. Ezek a pozsonyi országgyűlés *Magyarország és Erdély egyesítéséről* szóló VII. törvénycikke; „*A megyei hatóság ideiglenes gyakorlatáról*” szóló XVI. törvénycikke, amely a *képviselő bizottmányok* létrehozását teszi kötelezővé; valamint *megyei tisztválasztásokról* szóló XVII. tc. Ezeket kiegészíti a *Magyarország és Erdély egygyé alakulásáról* szóló erdélyi rendi országgyűlési törvénycikk, amely előírja a közigazgatás és az igazságszolgáltatás későbbi átszervezését. Ezen szabályozások értelmében szavazati jogot kapnak a törvényhatósági közgyűléseken, eddig e joggal rendelkezők mellett, a fejadón kívül 8 Ft adót fizetők, és a települések részéről minden száz füst után két falusi küldött, a kisebb községek részéről egy-egy képviselő, a városiak közül a 300 Ft értékű házat vagy földet birtoklók, a legalább egy segéddel dolgozó kézművesek és kereskedők stb.

A szabályozások törvényhatósági intézménytörténeti szempontból előírtak két lényeges változtatást: a *képviselői bizottmányok és a középponti választmányok* létrehozását. Az előbbi egyben a régi rendi elveken nyugvó közgyűlések felszámolását is jelentette.

Az 1848. szeptember 4-5-i maroszéki közgyűlést Berzenczey László, a szabad székely lovascsapat megszervezésével megbízott országgyűlési képviselő, a törvényes előírások mellőzésével, tisztújítást tartott. Ekkor a radikálisok lemondásra kényszerítették a régi tisztségviselő kart. A tisztújítás megkezdése előtt elvi döntést is hoztak. Az udvarhelyszékiek példáját követve, a főkirálybíró kinevezési jogát felajánlották a független felelős magyar minisztériumnak, vagyis lemondtak a főkirálybíró választás jogáról, megtartva a többi tisztviselő

felsőbb megerősítést mellőző, szabadon történő választásának jogát. Az újráválasztáskor a régi tisztségviselőkből egyedül Szentiványi János alkirálybíró maradt helyt, a többi tisztségbe Berzenczey hívei kerültek.

1848 októberétől Erdély polgárháború színtere lett. A háborús viszonyok miatt megtorpant az erdélyi törvényhatóságok magyarországi mintára történő átszervezése. A helyhatósági szervek a katonai hatóságok irányítása alá kerültek. A fontosabb tisztségek viselői több esetben cserélődtek aszerint, hogy császári katonaság, vagy magyar szabadságharcos csapat van ott jelen.

1849. január 13-án Bem csapatai bevonultak Marosvásárhelyre, a következő nap maga a tábornok is odaérkezett. Bem Marosvásárhelyre jövetele után fontos helyhatósági intézkedéseket fogantatosított. Gyakorlatilag katonai közigazgatást vezetett be. Gr. Teleki Eleket, Bereczki Lászlót és Bíró Mihályt kinevezte kormánybiztosoknak és felállította a *Marosvásárhelyi Térparancsnokságot*, amelynek parancsnokává Forró Elek alezredest tette. A kormánybiztosok a *Marosvásárhelyi Kormányzó Hadi Bizottmányban* már 1849. január 17-én megkezdték tevékenységüket, feladatuk lévén Marosszék és Marosvásárhely közigazgatásának irányítása. A hadibizottmány első lépéseként 1849. január 17-én elrendelte az ellenséges hadi kormány által hivatalba helyezett egyének eltávolítását, és rögtöni visszatérésre történő felszólítását mindazon tisztviselőknél, akiket a császáriak hivatalukból elmozdítottak. A január 20-i széki tisztségi ülésen már újból az 1848. szeptember 5-én megválasztott királybírók és jegyzők ténykedtek. Szentiványi volt az egyedüli, aki megmaradt a régi tisztviselők közül, és aki Toldalagi Ferenc főkirálybíró 1848. október végi lemondása után alkirálybíróként megszakítás nélkül 1849. április végéig ellátja a főkirálybíró helyettesi tisztséget.

A közigazgatás rendes mederbe való terelése közben megkezdődött az igazságszolgáltatás újjászervezése. A rendkívüli körülmények háttérbe szorították a polgári ügyeket, a bíróságok főteendője a büntetés lett. Egy 1849. február 7-i körrendelet előírta a *büntető törvényszék*, valamint *polgári rögtönítélő* szék felállítását. Egy héttel később, a február 13-i képviselőházi határozat kötelezővé tette a *rögtönítélő hadi s polgári vegyes bíróságok* létrehozását. Marosszéké 1849. március 21-én kezdte meg tevékenységét. A büntetőtörvényszék két-két osztályra tagolva működött. Egy hónappal megalakulásuk után az osztályokat összevonták. A bíróságok tagjai egy-egy elnök, öt-öt tag és egy vagy két jegyző. A rögtönítélő bíróságokat a rendes katonai parancsnokságok székhelyén állították fel. Ott, ahol hadi munkálatok és táborozások ténylegesen folytak. Marosvásárhelyen a rögtönítélő bíróság 1849. március közepétől júliusáig működött.

A Bem utasítására létrejött három tagból álló kormányzó hadibizottmány hatásköre kiterjedt nemcsak a katonai, hanem a polgári ügyekre is. 1848. március-áprilisában, a hadi helyzet kedvező fordulásával, mind szükségesebbé vált a polgári közigazgatás helyreállítása, a

helyhatósági intézmények újjászervezése és működésbe hozása. Egy 1849. március 31-i tudósítás szerint Marosszéken akkor nincs sem kormánybiztos, sem főispán. „Leginkább egy hadi bizottmány áll a dolgok élén, hanem ez jó szellemű polgárokból alakíttatván, még eddig jól kijöttünk velük.”

A megyerendszer bevezetésével kapcsolatosan ugyanaz a forrás art írja, hogy: „A magyarországi hivatali rendszer behozatala iránt megjött volt a szabályozó rendelet ide is, a tisztség visszaírt, hogy a hivatalok még e zavarok között maradjanak az eddigi szervezettel, alkalmaztatván a magyarhoni fizetések a rokonkörű hivatalokra.” A megyeszervezet bevezetése előtt a szék a fizetés arányosítását szeretne volna elérni, mivel eddigi juttatásaik töredékét tették csak ki a magyarországinak. Ezzel kapcsolatosan meg is jegyzi a fent idézett tudósító, hogy „a fizetés alkalmazásáról nincs szó, de ha nem fog méltányosabb fizetés utalványoztatni, ezen költséges városból [mármint Marosvásárhelyről – a sz. m.] a legtisztább hazafiség mellett is jórészt kirabolt tisztviselők több részének haza kell vonulniuk, mert a tisztek régi legnagyobb fizetése most is még egy béresnek is kevés.”

1849. április havának második és utolsó harmadában kezdődött a szék tulajdonképpeni közigazgatási átszervezése. A szék élére került Dobozy István kormánybiztos már hivatalba iktatásakor erős kézzel fogott a közigazgatás átalakításához. Hivatalba lépése napján, 1849. április 18-án, átvette a megszűnt Kormányzó Hadi Bizottmány teendőit, felmentette a széki Tisztséget, és a két testületben működő büntető törvényszék vezetését. Április 21-én a megszűnt büntető törvényszék helyébe felállította a polgári rendes törvényszéket, új intézményként kinevezés alapján létrehozta a *Maros Megyei Rendőri Bizottmányt*, és kinevezte a *Maros Megyei Alispáni Hivatal* tisztviselőit. Az 1849. április 21-25-e között kelt iratokon már az új hivatali megnevezéseket találjuk. A Főispáni Hivatal betöltetlen maradt. A közigazgatás ügyvezetője az első alispán lett. A megye területét két járásra osztották, és azon belül minden járást négy-négy szakaszra, vagyis szakaszokká alakítva a régi járásokat. A járások élén a főszolgabírók, a szakaszokén az alszolgabírók álltak.

*

1849 őszén a győztes császáriak felszámolták az erdélyi törvényhatóságok rendszerét, központosított katonai közigazgatással helyettesítették azt. Erre a sorsra jutott Marosszék is. A katonai megszállással egy időben büntető hajszát indítottak a szabadságharc vezetői és résztvevői ellen. A császári hatalom ellenségének nyilvánítottak közül az elfogottakat hadi

törvényszék elé állították és elítélték, a volt honvédek számottevő részét a császári ezredbe sorozták.

A bécsi udvar fokozatosan kiépítette az igazgatás különböző ágaira kiterjedő saját intézmény-hálózatát, a birodalom különböző tartományaiból hozott idegen ajkú hivatalnokokkal töltve fel az új hatalom szolgálatába állt helyiek által be nem töltött tisztségeket. Ez történt az igazságszolgáltatás, a pénz- és a közegészségügy terén is. Az új típusú területi intézmények az önkényuralom és a központosítás eszközei voltak. Jellegüket megnevezésükben és szimbólumaikban is kifejezésre juttatták. Mindenik intézmény nevében szerepelt a „császári-királyi” (németül a „kaiserliche-königliche”, rövidítve „k. k.”, magyarul „cs. k.”) jelző, címerükben és pecsétjükön ott díszelgett a császárság jelképe, a kétfejű sas. Az 1849–1861 közötti császári-királyi területi és helyi hivatalokból hiányzott az önkormányzatiság szelleme. Német volt a hivatalos nyelvük, amit egy rövid kezdeti kétnyelvűségre jellemző időszak után következetesen érvényesítettek.

A 12 évig működő császári-királyi közigazgatás két jól elkülönülő időszakra oszlik. Az első, az ideiglenesség bélyegét viselő katonai-polgári közigazgatás, amely 1849 őszétől 1854 őszéig tartott, és a megszűnni nem akaró ostromállapot nyomasztó légköre alatt állott. A második, a „végleges”-nek nyilvánított polgári közigazgatás időszaka, amelyet az 1854 őszen történt bevezetésétől 1861 elejéig működtettek. Székelyföld közigazgatásilag, 1849 szeptembere és 1854 ősze között a Marosvásárhelyen székelő Udvarhelyi Katonai Vidéknek nevezett katonai közigazgatási szerv része volt, az után 1861 áprilisáig pedig a marosvásárhelyi, székelyudvarhelyi és a brassói kerületi hivatalok igazgatása alatt állott.

Az Udvarhelyi Katonai vidék egyik kerülete a *Maros kerület* lett. A kerületet négy alkerületre osztották. Ezek a *Mezőségi (kövesdi)*, az *Al-Nyárádi (vajai)*, a *Fel-Nyárádi (káli)* és a *Fel-Küküllői (kibédi)* voltak. (Lásd a 4. sz. térképet.) Egy-egy alkerülethez 30-40 település tartozott. A kerület élén a császári-királyi biztos állott, az alkerületeket albiztosok vezették.

Több évi huzavona után 1854. november 1-én bevezették a „végleges” császári királyi közigazgatást. A katonai vidékeket és alegységeiket felszámolták, és a bel-, igazság- és pénzügyi miniszterek 1854. június 24-i 136. számú közös rendeletével a fejedelemséget „politikai és bírósági szempontból kerületekre és járásokra osztották. Az egyik kerület székhelye Marosvásárhely lett. *Marosvásárhely kerületnek* hat járása volt, és pedig a: Marosvásárhely, Makfalva, Mezőmadaras, Radnót és Dicsőszentmárton székhelyűek. A maroszéki falvak az első három járásba kerültek.

1861. április 15-én, az ún. Októberi Diploma életbeléptével visszavonták az osztrák típusú császári királyi közigazgatást, és visszaállították az 1849 előtti törvényhatóságokat.

Az 1861. évi visszarendeződés során a törvényhatóságok, dacolva az 1861. március 26-i 886. számú bécsi udvari utasítás előírásaival, az 1848. évi állapotok teljes mértékű felújításához fogtak. A központi hatalom és a törvényhatóságok között kialakult feszültség az újonnan választott tisztikarok lemondásához és a törvényhatóságok belső szervezetének átrendezéséhez vezetett. Hiszen a teljes mértékű restauráció kivitelezhetetlen volt, számolni kellett az időközben bekövetkezett változásokkal. Az 1862-ben újjászervezett törvényhatóságok fő önkormányzati szerve, a közgyűlést helyettesítő szűkebb létszámú *állandó bizottmány* lépett. A székek hatásköréből kikerültek a pénzügyi intézmények, az új alapokra helyezett igazságszolgáltatás pedig csak formailag marad törvényhatósági jellegű.

Az 1867. évi kiegyezés és az unió következményeként megszűnt a különálló erdélyi közigazgatás, ez után pedig fokozatosan áttértek az egységesített magyar közigazgatásra. Rögtön a kiegyezés után eltörölték az 1862–1867 között fennállt „provisoriumot”, és felélesztették az 1861-ben visszaállított rövid életű „alkotmányos” rendet. Ezután felszámolták az Erdélyi Főkormánysházat és a többi erdélyi kormányhatósági szervet. A következő években áttértek az egységes polgári közigazgatási intézményrendszer megteremtésére.

Az 1869. évi 4. tc. értelmében a bírósági szerveket kiemelték a közigazgatás hatásköréből és kormányhatóságokká, állami intézményekké tették. Az új, magyar királyi bírósági rendszert 1871-ben léptették életbe. Ezzel a törvényhatóságok bírósági hatásköre megszűnt, csak az árva és gyámügyek maradnak továbbra is a közigazgatás keretében.

1870-ben következett a törvényhatóságok átszervezése. Az első lépést ezen a téren az 1870. évi 42. tc. hozta. Ekkor egységes szabályozás alá került a vármegyék, a székely és szász székek, a kerületek, valamint a törvényhatósági jogú szabad királyi városok hatásköre és szervezete. A törvény értelmében a törvényhatóság hatáskörébe tartozott az önkormányzat gyakorlása, az állami közigazgatás gyakorlásához tartozó közérdekű, sőt országos ügyek megvitatása és véleményezése. A törvényhatóság saját önkormányzati tevékenységét szabályrendeletekkel irányította és hatáskörét a törvényben előírt szervei által érvényesítette. Az állandó képviselő bizottmányokat felváltották a *törvényhatósági bizottságok* és azok választmányai. A törvényhatósági főtiszteket a végrehajtó hatalom képviselőivé tették, meghagyva egyelőre a régi megnevezésüket (főispán, főkirálybíró, főkapitány). Emezek a belügyminiszter előterjesztésére uralkodói kinevezést kaptak. A törvényhatóságok közigazgatási teendőinek az ellátása a vármegyék, székek vagy vidékek központi és külső

tisztviselőire hárult. Központi tisztviselőnek számított az alispán (alkirálybíró, alkapitány), a főjegyző, a tiszti ügyész, az árvaszéki elnök és az ülnökök, a pénztárnok, a főorvos, a főmérnök, a levéltárnok, a főszámvevő, a közgyám és az állatorvos. Külső tisztviselők voltak a szolgabíró, a járási dülök, a járási orvos, a járási mérnök, a járási közgyám. Lényegesen csökkent a választott tisztviselők köre, és nőtt a főtiszt vagy az alispán által kinevezettek száma.

Ezen intézkedés révén, szervezeti szempontból Maros-Torda is elveszítette a vármegyétől több tekintetben eltérő önkormányzati rendszerét, ezután csak megnevezése utalt korábbi másságára. A 42/1870. évi tc. értelmében a képviselő bizottság helyébe a *törvényhatósági bizottság* lépett, a főkirálybíró főispáni hatáskört kapott, megszüntették a kerületi alkirálybírói hivatalokat, a szék élére pedig a vármegyei alispánok hatáskörével rendelkező alkirálybíró került. A szék 127 községének 79 720 lakója közül 9787 személy rendelkezett választójoggal, akik a 160 személyből álló törvényhatósági bizottságba 1871. december 12-én 80 képviselőt választottak. A bizottság másik felét a virilistáknak nevezett legtöbb adót fizetők képezték. A törvényhatóság munkálatain részt vettek a választott tisztviselők is.

A törvényhatósági bizottság alakuló ülésén megejtették az új kereteknek megfelelő tisztújítást. Ennek során 22 hivatalnokot választottak: az alkirálybíró, a főjegyzőt, a pénztárnokot, a számvevőt, a főmérnököt, a főorvost, két aljegyzőt, az árvaszéki elnököt, három árvaszéki ülnököt, a közgyámot, a tiszti ügyészt és nyolc járási düló biztost. A többiek, mint a levéltárnok, az ellenőr, az írnokok, az iktató stb. – a segéd, a kezelő és a szolgáló személyzet sorát szaporították. Őket a főkirálybíró nevezte ki.

Az alkirálybírói hivatal lett a közigazgatási ügyintézés (a levelezés, jelentések és utasítások) törvényhatósági szerve. Ez idő tájt vezették be a közigazgatásba az állások betöltésével járó személyi felelősséget is: a hivatalok tevékenysége számon kérhető lett. Ez az ügyintézés elvben gördülékenyebbé tette, ugyanakkor némely tekintetben fékezte is az önkormányzat gyakorlását.

*

Az 1876. évi 33. tc. értelmében formailag is megszűntek a nem vármegyei típusú törvényhatóságok. Megváltozott nem csupán megnevezésük, hanem területi egységük is felszámolódott, vármegyékké alakítva vagy vármegyékhez csatolva őket. Ekkor vált vármegyévé Maros-Torda is. Következésképpen ugyanazon év szeptemberében felszámolták, illetve vármegyékké alakították a többi székely szék is. Ezek közül Csík vármegye területileg átvette Csík- Gyergyó-Kászonszék, Háromszék megye a régi Háromszék mellett kiegészült több Felső-Fehér vármegyei településsel, Udvarhely vármegye is nagyjából a régi

Udvarhelyszékből állott. Marosszék azonban kiegészült a bevezetőben már említett Torda vármegye felső kerületével és egy pár Kolozs vármegyei településsel Maros-Torda vármegyét képezve. Aranyosszék Torda vármegye alsó kerületével egyesülve Torda-Aranyos vármegye része lesz. Az 1876. szeptember 5–6-án Marosvásárhelyen tartott közgyűlésen megalakult az utód törvényhatóság: *Maros-Torda vármegye*. (Lásd a 6. sz. térképet.)

Az új vármegyék mindjárt megalakulásuk után aktualizálták szimbólumaikat – zászlójukat, címerüket és címeres pecsétjeiket. Maros-Torda vármegye összetételéből kifolyólag teljesen új címert kényszerült készíttetni, amely a volt két törvényhatóság – Marosszék és Torda vármegye – címer-kombinációja lett.

Maros-Torda megyét a teljes hosszában átszelő Maros uralta. Területe 4324 km², amelyből Marosszékre 1424 km² eset. Ugyanakkor területe jelentős részét hegyvidék képezte, főként a Görgényi- és a Kelemen-havasok. Határos volt északon Beszterce-Naszód-, keleten Csik-, délen Udvarhely- és Küküllő-, nyugaton Torda-Aranyos- és Kolozs vármegyével. (Lásd az 5. sz. térképet.) A vármegye összlakossága 1910-ben 194 072 személy volt, ebből: 111 376 (57,38%) magyar, 70 192 (36,17%) román, 7706 (3,97%) német, 4626 (2,38%) egyéb.

Az új vármegye a megalakuláskor *Egyesült Maros-Tordamegye* megnevezést kapta, de címéből rövidesen eltűnt az „Egyesült” szó. A megye közigazgatási beosztását több alkalommal is átszervezték. A megalakuláskor 12 járásra oszlott, ebből nyolc marosszéki volt, négy pedig Torda vármegyei, de számukat már 1878-ban kilencre csökkentették. Az új járasok a következők voltak: a Marosvölgyi 41 faluval, a Mezőségi 12-vel, a Vajdaszentiványi 21-el, a Magyarói 20-szal, a Görgényi 21-el, a Marosjárai 20-al, a Bekecsi 31-el, a Küküllővölgyi 16-tal és a Nyárámenti 28-cal. Ezekhez társult Szászrégen rendezett tanácsú város.

1884-ben a közigazgatási járasok száma ötre csökkent, és pedig: a Marosi alsó-, Marosi felső-, Nyárádszeredai-, Régeni alsó- és Régeni felsőre.

1913-ban a vármegye szervezete a következő volt: székelye Marosvásárhely törvényhatósági jogú szabad királyi város, Szászrégen rendezett tanácsú város, nyolc nagyközség és 186 kisközség hat járásra osztva. A Régeni felső járáshoz 25 község tartozott, a Régeni alsóhoz 41, a Marosi felsőhöz 34, a Marosi alsóhoz 36, a Mezőbándihoz 20 és a Nyárádszeredaihoz 48.

Maros-Torda vármegye törvényhatósága 1886-ig az 1870. évi 42. tc. alapján működött. A megye közösségének önkormányzatát a *törvényhatósági bizottság* képviselte. Tagjai közül 143-an választottak voltak, 121-en virilisták, vagyis legtöbb adót fizetők. És részt vettek a bizottság munkálatain a vármegyei tisztviselők is, és pedig: az alispán, a főjegyző, a tisztügyész, az árvaszék elnöke és ülnökei, a szolgabírók, a főpénztárnok, a főorvos, a főmérnök, a

levéltárnok a könyvelő és Szászrégen város polgármestere. Marosvásárhely nem volt alárendeltségi viszonyban a vármegyével, külön törvényhatóságot képezett. A törvényhatósági bizottság mellett több választmány működött, éspedig: az *állandó választmány*, az *igazoló választmány*, az *állandó bíráló választmány*, a *kijelölő választmány* és a *központi választmány*.

A kormány részéről a törvényhatóság fölötti felügyeleti teendőket a főispán látta el, aki nem volt tagja a vármegyei tisztviselő karnak. A vármegyei közigazgatás vezetője az alispán volt. A vármegye megalakulásakor a tisztikar 36 személyből állott, ide értve a járási szolgabírókat (1886-tól főszolgabírókat) is. Ők választott személyek voltak. A tisztviselőkar mellett találjuk az alispán által kinevezett kezelő és kisegítő személyzetet.

Az 1886. évi 21. tc. jelentősen átalakította a törvényhatóság szervezetét. A hozott változtatásokkal megnőtt a kormány beavatkozási hatásköre, elsősorban a költségvetési, pénzügyi kérdéseket illetően. Ugyanakkor lecsökkent a kormány intézkedései elleni fellépések lehetősége, és kiszélesedett a főispán hatásköre.

Időközben a tisztviselők száma érezhetően megnőtt. 1913-ban a kisegítő személyzettel együtt összesen 86-an voltak. Ebben az időben érezhetően megemelkedett a járási személyzet száma. A szolgabírói hivatalok élén a főszolgabírók álltak, munkájukat a szolgabírók és a járási tiszti orvosok segítették.

Az 1918-as hatalomváltás után a vármegye fokozatos átszervezések szenvedő alanya lett. 1919. január 9-én, dr. Ioan Vescan személyében, a vármegye élére a főispán helyett az Erdélyi Kormányzótanács (Consiliul Dirigent) által kinevezett román prefektus került. Ezt az aktust követte a magyar tisztviselők jelentős részének az eltávolítása, majd a közigazgatás teljes átszervezése.

Az 1925-ös közigazgatási átszervezés előtti pár évben az erdélyi településeket előbb a Kormányzótanács rendeletei által adminisztrálták, utána pedig a bukaresti belügyminisztérium utasításai révén. A romániai közigazgatás egységesítésére vonatkozó 1925-ben elfogadott törvény szervezési és területi szempontból is átalakította az addig érvényben lévő közigazgatási rendszert.

Az új törvény értelmében, közigazgatási szempontból Románia területe megyékre, falusi és városi községekre, valamint járásokra oszlott. A megyék és a községek jogi személyiséggel, saját vagyonnal és igazgatási szervezettel rendelkeztek, a járások a megye közigazgatási kerületei voltak, jogi személyiség nélkül, és ellenőrizték a községi intézmények tevékenységét. A megye élén a prefektus állt, mint a központi hatalom képviselője. A megye képviseleti szervei a *megyei tanács* (consiliul județean), valamint a *megyei állandó küldöttség* (delegatiunea permanentă județeană) voltak. A megyei tanácsnak 36 tagja volt. A tanácsosok 3/5-ét

választották, 2/5-ét kinevezték. A kinevezettek voltak a megyei intézmények vezetői, valamint a prefektus és az alprefektus. A megyei tanács évente két ülészakot tartott, ahol megvitatták és jóváhagyták a szaktanácsok jelentéseit. Ezek a következők voltak: közigazgatási, pénzügyi, közmunkaügyi, mezőgazdasági, kereskedelmi és ipari, vallásügyi, közoktatási, egészségügyi és népjóléti bizottságok. A bizottságok jelentést tevő vezetői képezték az állandó küldöttséget, amely révén a megyei tanács felügyelte, ellenőrizte és irányította a megyei és községi közigazgatás hivatalait.

Az 1925-ös közigazgatási törvény értelmében Maros-Torda vármegyéből *Maros megye* lett. A Kis-Küküllő menti falvak – Makfalva, Csokfalva, Atosfalva, Székelyszentistván Kibéd, Erdőszentgyörgy, Gyulakuta, Kelementelke és Havadtó – Udvarhely megyéhez kerültek. Ugyanakkor Maros megyéhez csatoltak több mezőségi települést Torda és Kolozs megyéből, többnyire román ajkú lakossággal. Kolozs megyéből idecsatolták a Tekei járást egészen, a Mezőörményesi járásból Nagynyulást, Mezőkirályfalvát és Oroszfáját, a Nagysármási járásból pedig Mezőszentgyörgyöt. Kisküküllő megyéből ide került: Nagyteremi, Kisteremi, Teremiújfalú, Nagycserged és Kiscserged, Torda-Aranyos megyéből Mezőgerebenes, Mezősály, Mezőuraj, Székelysópatak, Mezősósópatak, Mezőpete, Mezőújfalú, Marosorbó, Mezőszentmargita, Oláhdellő és Magyardellő. Csík megyéből ide csatolták Salamást és Gyergyóvárhegyet. Az átszervezett megyéhez két város (Marosvásárhely és Szászrégen) és 237 község tartozott, a járások száma pedig 11-re emelkedett. *(Lásd a 7. sz. térképet.)*

A következő időszakban a megye több alkalommal is belső átszervezés alanya volt, amelynek következtében szűkült az önkormányzat jogköre és megerősödött a központi hatalom befolyása. Az 1936. évi közigazgatási törvény értelmében a megnőtt a prefektus hatásköre. A prefektus rendszerint katonatiszt volt (ezredesi rangban). Ő nemcsak a megyei közigazgatás vezetője volt, hanem rendőrség és a csendőrség főnöke, és bármilyen intézkedést hozhatott a rend és a közbiztonság érdekében, beleértve a katonaság mozgósítását is. Ebben az időszakban a megyei tanács működését több alkalommal is felfüggesztették, majd az 1938. február 15-i királyi rendelettel hatáskörét a prefektusra ruházták.

Miután a második bécsi döntés értelmében Észak-Erdély Magyarország része lett, a visszacsatolt területeken visszaállították az 1918 előtti magyar közigazgatást. Így Maros megye 1940–1944 között ismét *Maros-Torda vármegye* lett, de korábbi területének néhány faluja Dél-Erdélyhez került. *(Lásd a 8. sz. térképet)* Ugyanakkor idecsatolták Mezőörményes, Teke és Tancs Kolozs vármegyei településeket, valamint az Udvarhely megyei Székelyszállást. 1945 és 1950 között a román közigazgatás részeként ismét *Maros megyévé* vált. 1950-ben pedig a szovjet típusú rajonálás áldozata lett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *A magyar korona országainak helységnévtára*. Szerkesztését vezette és kiadja az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1873, 72–73, 133–137.
- Pál-Antal Alexandru: Prefectura județului Mureș. (Maros megye Prefekturája – intézménytörténet és levéltári fond ismertető). In: *Îndrumător în Arhivele Statului Mureș*, I, București, 1984, 60–74.
- Pál-Antal Sándor: Marosszék önkormányzati intézményei az önálló erdélyi fejedelemség korában. In: *A Maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok*. 2. Szerk. Pál-Antal Sándor, Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2001, 23–50.
- Pál-Antal Sándor: *Székely önkormányzat-történet*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002, 48–58.
- Pál-Antal Sándor: *Maros-széki intézmények és pecsétjeik*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2004, 7–76.
- Pál-Antal Sándor: Székely szék – székely önkormányzat. In *Pro memoria Agyagfalva 1506. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Constitutio 500. évfordulójára*. Székelyudvarhely, 2006, 17–44.
- Pál-Antal Sándor: Scaunele secuiești – istoricul instituției scăunale. In: *Anuarul Arhivelor Mureșene*. Serie nouă nr. I (V), Tîrgu Mureș, 2012, 124–144.
- Pál-Antal Sándor: *Történelmi szombólumaink. Székelyföldi pecsétek*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2014, 79–87.